

MIROSLAV RYBÁŘ

K PROBLEMATICE VĚCNÝCH DŮKAZŮ
V KRIMINALISTICE

1. OBECNÉ OTÁZKY VZNIKU DŮKAZNÍ INFORMACE

Podle § 1 tr. ř. je účelem a hlavním úkolem trestního řízení náležité zjištění trestného činu a spravedlivé potrestání pachatelů. Aby bylo možné tento úkol splnit, je třeba, aby byl každý trestný čin vyšetřen a posouzen tak, aby všechna rozhodnutí odpovídala skutečně tomu, co se stalo — aby odrážela správně objektivní realitu, a byla tedy objektivně pravdivá.¹

Trestný čin je jedním z hmotných procesů skutečnosti a jako takový se nalézá v souvislosti a vzájemné podmíněnosti s jinými procesy, událostmi a jevy, odráží se v nich a sám je odrazem nějakých procesů.²

Vznikající změny, jejich souvislosti a vzájemná podmíněnost s trestným činem existují objektivně a rozhodující zůstává právě naše schopnost jejich poznání. To se děje nejen posouzením měnícího se prostředí v době přípravy k páčání trestného činu, ale i úplným, věcným a jednoznačným hodnocením dalších změn, vyvolaných v průběhu spáchání a utajování trestného činu. Správná analýza uvedených změn musí vycházet z poznání vnitřních vzájemně působících vazeb, resp. z daných změn jako výsledku odrazu trestného činu v prostředí. Odraz trestného činu v daném prostředí ve svém komplexu tvoří základ všech úvah o podstatě a obsahu spáchaného jednotlivého trestného činu.

Trestný čin patří do událostí vzniklých v minulosti, kde všechny okolnosti a odpovídající vztahy je možné poznávat zprostředkovaně na základě skutečností, které jsou výsledkem již proběhlých dějů. Orgány činné v trestním řízení, jimž přísluší zjistit trestný čin a rozhodovat o něm, samy danou událost nepozorovaly, poznávají ji za pomoci důkazů tak, že ji rekonstruují. Činí tak zvláštním postupem, upraveným v trestním řádu (srov. zejména hlava V tr. ř.), tj. rekonstrukcí již proběhlého děje větší-

¹) Srov. Císařová D.: Aktuální problémy dokazování v trestním řízení, Univerzita Karlova, AUC Iuridica, Praha 1975, s. 15

²) Srov. Bělkin R. S.: Dokazování v procesu odhalování a vyšetřování trestných činů, Univerzita Karlova, Praha 1970, s. 4

nou formou dokazování. Rozborem a hodnocením okolností a skutečností zjištěných dokazováním se dochází k rozhodnutí, které bude natolik správné a závislé na zjištění objektivní pravdy, nakolik se podařilo dosáhnout úplnost a věrnost rekonstrukce události.³

V kriminalistické praktické činnosti se některé zjištěné faktické údaje o události trestného činu jako odrazu této události v daném prostředí stávají důkazy. Důkazem v procesním smyslu je pak přímý poznatek naderpaný z poznání výsledku procesu odrazu trestného činu, poskytující orgánu činném v trestním řízení informaci o předmětu důkazu pro potřeby dokazování. Jelikož pak každá událost trestného činu se nutně (jako každý proces) odráží v okolním prostředí, má i proces vzniku důkazů nutný opakující se, stálý a obecný charakter, tj. má charakter zákonitosti.⁴ Z principu poznatelnosti obklopujícího světa vyplývá, že lze objektivně zjišťovat probíhající změny v okolním prostředí, lze přistupovat ke zjištění pravdy a všech objektivních souvislostí jevových stránek trestného činu. V průběhu vzniku důkazů se vzájemně na sebe působící objekty stávají prvky trestného činu, které mají v aktu odrazu různý význam. Pokud v procesu odrazu nabyla vzniklá změna konkrétního obsahu, pokud lze všechny změny související s daným trestným činem odhalit, objevit a pochopit na základě obsahu těchto změn, lze vyvozovat soudy o trestném činu podle důkazů, tj. soudit o odraženém podle odrazu. Změny, obsahující svědectví o tom, čím jsou, poskytují informaci o celém průběhu trestného činu, jehož jsou výsledkem a nabývají formy hmotného nositele informace — důkazu. Informace jako míra vztahu spáchaného trestného činu ke změnám v obklopujícím prostředí vyvolaným touto událostí, nemůže existovat bez hmotné podstaty a v procesu vzniku důkazů může důkaz (informace) vystupovat v předmětové (věcné) i myšlenkové (obrazné) formě.⁵ Obě formy jsou různými druhy odrazu události v prostředí, pro něž je specifickou vlastností členitost a různorodost. Vznikající odraz tím poznamenává komplex navzájem se lišících objektů a vzniká tak řada důkazů obsluhujících pouze část informace o události. Daná informace je limitována významem oněch změn prostředí, které vyjadřuje. Kvalita souhrnu důkazní informace je v zásadě závislá na podmínkách vzniku odrazu trestného činu. Proto prostřednictvím významností uskutečněných změn v prostředí je možno hodnotit závažnost objemu důkazní informace. Ta se stává produktem vzájemné komunikace odraženého s odrážejícím, výsledkem „schopnosti“ tvorby reálně existujících změn a odpovídajícího

³) Srov. Růžek A.: Československé trestní řízení, Orbis, Praha 1977, s. 133; Císařová D.: Aktuální problémy dokazování v trestním řízení, Univerzita Karlova, AUC Iuridica, Praha 1975, s. 16

⁴) Srov. Bělkin R. S.: Dokazování v procesu odhalování a vyšetřování trestných činů, Univerzita Karlova, Praha 1970, s. 5

⁵) Tamtéž, s. 6

stupně „schopnosti“ hmoty reagovat na vznikající podněty na změny reality. Proto např. použitý nástroj k překonávání zajištěného zámkového mechanismu v případě trestného činu bytové krádeže vloupáním obsahuje značný objem informace o události ve srovnání s informací poskytnutou svědkem, který daný trestný čin nevnímal bezprostředně, tj. neúčastnil se aktu vznikajících změn (odrazu). Proces vzniku důkazu jako každý proces odrazu závisí na všech okolnostech vyvolaných konkrétní situací a podmiňuje i to, že zákonitosti procesu vzniku změn se projevují ustáleně. Na základě uvedeného lze říci, že takto vznikající důkazní informace po nabytí obsahu nemusí být úplná, neboť ani ve skutečnosti nelze vždy očekávat úplný a dokonalý odraz trestného činu. Bude nutné počítat s tím, že v jednotlivých případech trestných činů v důsledku neúplnosti odrazu událostí vznikají důkazy ve svém souhrnu neposkytující úplnou představu o trestném činu, a tím budou nedostatečné pro zjištění pravdy.⁶ Přestože odraz jako výsledek vzájemné souvislosti objektů zúčastněných na aktu odrazu je konečnou etapou tohoto děje, stává se každý stupeň poznání vzniklých změn dílčí a samostatnou fází procesu zjišťování relativní pravdy. Postupně dochází k přeměně původních aktů poznání, na dílčí vědomosti o trestném činu a až na konečné stádium poznání, tj. poznání skutečného děje, který se odehrál v minulosti. Jedině tvůrčím poznávacím procesem, náročnou myšlenkovou a praktickou činností, nezbytným dodržením podmínek operativnosti a vysokého stupně profesionality se dosahuje rychlého, objektivního, úplného a všestranného výsledku v dokazování. Dokazování jako specifická činnost není nic jiného než cílevědomá práce s důkazy, zahrnující sice dílčí, ale úzce na sebe navazující činnosti, tj. od vlastního odhalování důkazů jako počáteční fáze dokazování přes úkony spojené se zkoumáním a hodnocením až po konkrétní využití důkazů pro účely soudního řízení. Jak zkoumání důkazů, tak i jejich hodnocení a využívání jsou procesy, které probíhají podle vlastních vnitřních zákonů.

Tvůrčí proces poznávání objektivní reality události trestného činu patří mezi specifické druhy poznávací činnosti tím, že na cestě od prvotního poznání využívá zkoumání důkazů k postupnému překonávání výchozího stavu až do fáze konečného poznání. Zákonitosti zkoumání důkazů se ve své gnoseologické podstatě přirozeně neliší od obecných zákonů poznání, nicméně však mají ve srovnání s nimi některé specifické rysy:⁷

1. vymezují obsah procesu poznání tak specifických objektů, jako jsou

⁶) Tamtéž, s. 7; Karnějeva L. M.: Dokazatelstva i dokazivaniye pri proizvodstve rassledovaniya, Gorkij 1977, s. 6

⁷) Srov. Bělkin R. S.: Dokazování v procesu odhalování a vyšetřování trestných činů, Univerzita Karlova, Praha 1970, s. 14

důkazy, tzn. objektů, které vyjadřují nikoli jakékoli změny prostředí, nýbrž pouze ty, které souvisí s trestným činem,

2. projevují se ve specifických podmínkách soudního zkoumání, vymezeného lhůtami, prostředky a okruhem zúčastněných osob,

3. odrážejí specifiku metod soudního zkoumání včetně takových, které se používají pouze při zkoumání důkazů (speciálně kriminalistické, soudně lékařské a jiné),

4. odrážejí i specifiku zkoumání v celku — tedy zjištění pravdy o konkrétní události v průběhu soudního řízení, tzn. s cílem majícím úzce praktický význam.

Trestný čin vyvolává v určitém prostředí změny (stopy), které lze rozdělit do dvou skupin. Vznikají odrazy vyšetřované události v materiálním prostředí (stopy materiální) a odrazy ve vědomí lidí (stopy myšlenkové). Obě skupiny stop mají kriminalistickou hodnotu, neboť mohou poskytnout informace významné jak pro trestně procesní dokazování v trestním řízení, tak i pro operativní činnost. Souhlasím s Pješčakem, že rozhodující pro rozdělení kriminalisticky relevantních změn vyvolaných událostí trestného činu je právě informační dohoda odrazu.⁸ Informační signál tvoří pak obsah důkazu, který se využívá k všestrannému objasňování a zjišťování objektivní pravdy. Poznání a pověření důkazní informace a v případě potřeby srovnání jednotlivých informačních signálů, tvoří podstatu práce s důkazy a je cestou možného přizpůsobení původního informačního signálu potřebám dokazování.

2. PODSTATA VĚCNÝCH DŮKAZŮ

Prvním a výchozím stupněm poznání se stává bezprostřední smyslový vjem objektu, který pak pro navazující proces vnímání a chápání reálných událostí tvoří prvotní zdroj a vytváří „faktický základ“ každého vědění.⁹ Člověk svými smyslovými orgány vnímá objektivní vlastnosti poznávaného předmětu, vnímá bezprostředně odrážející se změny, ale k jejich pochopení využívá zkušeností, logických úvah a soudů.

Z hlediska poznávání objektivní pravdy v procesu dokazování má empirické smyslové chápání, založené na odrazu základních specifických rysů věcí a prostých místních a časových vztahů, význam jako přímo konstatování existujících faktů. Na tomto stupni poznání se nedostává prostoru k logickým závěrům, fakta se nevyvozují, nýbrž pouze konstatují. Informace uvedeného druhu v konečném hodnocení závěrů v procesu dokazo-

⁸) Srov. Pješčak J.: K některým filosofickým, právním a technickým aspektům teorie a praxe kriminalistické identifikace, *Kriminalistický sborník*, 6/1973, s. 332

⁹) Srov. Ejsman A. A.: *Zaključenije eksperta*, Moskva 1967, s. 49

vání mají svoje nezastupitelné místo, a pokud nejsou přímo zjistitelné, je žádoucí informace daného druhu zprostředkovaným způsobem zjistit.

Vyhledávání kriminalistických stop a jiných materiálních objektů je složitý postup, vyžadující uplatnění předchozích zkušeností, systematickou logickou činnost a na jejím základě časté formulování konkrétních úvah (hypotéz). Zjištěním stopy pak vzniknou podmínky k prostému empirickému konstatování faktu jako výsledku bezprostředního smyslového vjemu, tj. prvního a výchozího stupně poznání informačního signálu. Pro potřeby dokazování se tím ukoučuje důležitá etapa a všechny předchozí úkony k jejímu provedení leží mimo proces dokazování. Informační signál tak nabývá konkrétní smyslový charakter. K usuzování na jeho zdroj, tj. na trestný čin, je možné přistoupit tehdy, až se důkazní informace uplatní ve formě sdělení, které je jednotou fyzického nositele (signál) a významu (sémantika).¹⁰ Subjekt, který důkazy zkoumá, využívá dané důkazní informace, tvořící obsah důkazu přímo ve formě sdělení. Jedná se o případy, kdy důkazní informace si ponechává původní formu sdělení, člověk je jako odraz specifických vlastností chápe bezprostředně svými smyslovými orgány. I když v aktech odrazu existuje vždy subjektivnost v důsledku toho, že ideální snímky, smyslově názorné obrazy, kopie, myšlenky nejsou přeludy, nýbrž nejazykové znaky, zakódované modely či etalony objektů, skutečností, které jsou v důsledku zákona vzájemného působení izomorfními originálu,¹¹ lze získat správný, adekvátní odraz daného objektu, poznat důkazní informaci. Opak by znamenal popřední možnosti poznání objektivní reality člověka.

Nastávají případy, kdy je nezbytné k vyhledání kriminalistických stop a jiných věcných důkazů využít odborné vědomosti včetně technických postupů. Realizace vyšetřovacích úkonů je v těchto případech zpravidla závislá na uplatnění vědy a techniky v procesu poznávání jako mezičlánek mezi subjektem a pozorovaným objektem. Od prostého empirického konstatování faktu se dospělo do etapy, kdy pro potřeby dokazování je nezbytná logická forma zkoumání.

Informační signál vystupuje v předmětné (věcné) formě, což se především vztahuje na proces zkoumání věcných důkazů, nezávisle na cíli a předmětu těchto zkoumání. Objevuje se nový prvek zkoumání, tj. překódování informačního signálu až do té formy, kdy jeho smyslový obsah bude dostupný subjektu dokazování. Předmětnou formou informačního signálu je např. situace na místě trestného činu, tj. kriminalistické stopy a jiné věcné důkazy, k jejichž odhalení je nutné využít technických pro-

¹⁰⁾ Srov. Bělkin R. S.: Dokazování v procesu odhalování a vyšetřování trestných činů, Univerzita Karlova, Praha 1970, s. 14

¹¹⁾ Srov. Pješčak J.: K některým filosofickým, právním a technickým aspektům teorie a praxe kriminalistické identifikace, Kriminalistický sborník, 6/1973, s. 332

středků. Je nutné dodat, že není možné bezprostředně poznat mnohé vlastnosti a jevy, stejně tak nelze vždy přímo zjistit technickými prostředky překódované původní předmětné informační signály jako výsledek takto provedeného nepřímého pozorování. Např. vlastnosti zvuku lze bezprostředně vnímat smyslovými orgány člověka pouze v určitém intervalu. Kmitočtová hranice slyšitelnosti, tj. vnímání zvuku lidským sluchem, je v rozmezí od 10 Hz do 20 kHz a teprve aplikací vědecko-technických prostředků je možné poznat vlastnosti zvuku mimo pásmo slyšitelnosti.

V případě použitého prostředku se dosavadní vazba mezi pozorovatelem a objektem mění ve vazby složitější. Objekt zpočátku působí na prostředek, dochází ke změně původního informačního signálu v předmětné formě až do té doby, kdy jeho smyslový obsah bude dostupný subjektu pozorování. Využitím technického prostředku se rozšiřují možnosti vnímání a chápání člověka. Dále jejich aplikace vytváří možnosti logických změn charakteristických rysů jednoho jevu v charakteristiku druhého, přičemž vznikající vazba respektuje funkční a strukturní souvislosti existující mezi oběma procesy. Např. geometrická určitost zkoumaného předmětu a možnosti zvětšení použitím stereoskopického mikroskopu je vztahem velikosti a možnosti zvětšení k danému pozorování.

Existence zákonitosti ve vzájemných vztazích mezi jedním procesem a procesem druhým umožňuje posuzovat případné změny. Pro zkoumání věcných důkazů se uvedené stává cestou od právního empirického bezprostředního poznání k poznávání takové formy vlastností, která byla nedostupná přímému chápání až do doby využití technického prostředku. Lze říci, že pokaždé výchozí informace o procesech a jevech předpokládá přeměnu jedné vlastnosti v druhé právě na základě vlastních specifických zákonů. Slouží tak nejčastěji pouze jako první stupeň v rozvíjejícím se zkoumání,¹² např. v procesu přeměny konkrétního odrazu trestného činu v průběhu zkoumání věcných důkazů, latentních nebo slabě viditelných, se využije technických prostředků umožňujících bezprostřední vjem odrazu, tj. mikroskopů s odpovídajícím zvětšením a možnostmi pozorování v polarizovaném světle. V těchto případech se k poznání smyslového významu informačního signálu a jeho dodání do formy sdělení používá přírodně technických věd jako zdrojů zvláštních informací, tj. provádí se expertizní zkoumání důkazu jako zvláštní prostředek k poznání jeho obsahu.¹³ Prostřednictvím zkoumání změn (stop) jako odrazu trestného činu v materiálním prostředí se získává informace obsažená ve stopě po-

¹²) Srov. Ejsman A. A.: *Zaključeniye eksperta*, Moskva 1967, s. 55

¹³) Srov. Bělkin R. S.: *Dokazování v procesu odhalování a vyšetřování trestných činů*, Univerzita Karlova, Praha 1970, s. 15; Ejsman A. A.: *Zaključeniye eksperta*, Moskva 1967, s. 54—55

mocí speciálních, odborných znalostí v dostupné formě, tj. smyslové, aby ji mohl subjekt využít v průběhu dokazování.

Otázku podstaty a mnohotvárnosti odrazů, které mohou být zdroji informací o zjištěném objektu, zejména otázku individualizace objektu podle souběžných a vstřícných odrazů všichni kriminalisté nevykládají jednotně. Stejně tak není vždy sjednocen názor, co je věcný důkaz a jaké má postavení vzhledem k ostatním kriminalistickým stopám. Tito kriminalisté nepovažují za odraz (změnu), a tudíž ani za stopu jakýkoliv předmět, např. smalt, krev, nedopalky cigaret apod. Za odraz (stopu) i věcný důkaz v těchto případech považují nikoliv uvedené předměty, nýbrž skutečnost, že tento předmět má jinou polohu, jiné vlastnosti, objevil se na jiném místě apod., tzn. za stopu, a tím za věcný důkaz považují nové vztahy a souvislosti, do nichž se předmět dostal. Dávám za pravdu Pješčakovi, který předměty, které sloužily k spáchání trestného činu nebo na kterých byl spáchán trestný čin, i některé jiné předměty, které potvrzují či vyvracejí dokazovanou skutečnost, přiřazuje jednoznačně do okruhu hmotných nositelů změn, do okruhu ztotožňovaných či ztotožňujících objektů.¹⁴

Přes některé dosud neujasněné momenty v obsahu pojmu věcných důkazů kriminalistické praxe odedávna používá termín věcný důkaz, tj. důkaz o předmětové formě. Tyto důkazy jsou zejména významnou pomocí při ověřování výpovědí obviněných i svědků, mohou však i samy vést k objasnění činu.¹⁵ Trestní řád v ustanovení § 89 odst. 2 vyjmenovává důkazní prostředky demonstrativně; opatřování věcných důkazů se pak týká převážně část ustanovení čtvrté hlavy trestního řádu o zjišťovacích úkonech.

Věcným důkazem jako jednomu z principiálních pojmů by se měla v současné době i v budoucnosti ze strany kriminalistické vědy a praxe věnovat zvýšená pozornost. Věcné důkazy se v řadě případů trestných činů stávají účinným prostředkem k zajišťování a dokazování objektivní pravdy v trestním procesu a před kriminalistickou vědou vyvstává úkol rozpracovávat, a tím odhalovat za použití metod a poznatků různých věd objektivně pravdivý obsah věcného důkazu a zejména dopracovat jeho obsahovou stránku. Podle Pješčaka se nabízí dvě hlavní cesty dalšího zdokonalování kriminalistické činnosti, které podle našeho názoru lze aplikovat i na problematiku věcných důkazů a které spočívají:¹⁶

1. v rozsáhlé spolupráci jednotlivých přírodních a jiných odvětví

¹⁴) Srov. Pješčak J.: K některým filosofickým, právním a technickým aspektům teorie a praxe kriminalistické identifikace, Kriminalistický sborník, 6/1973, s. 333

¹⁵) Srov. Růžek A.: Československé trestní řízení, Orbis, Praha 1977, s. 169

¹⁶) Srov. Pješčak J.: K některým filosofickým, právním a technickým aspektům teorie a praxe kriminalistické identifikace, Kriminalistický sborník, 6/1973, s. 330

(odborností, specializací) v oblasti kriminalistické vědy a kriminalistické praxe s cílem prohloubení speciálních vědomostí našich pracovníků,

2. ve zdokonalování technických prostředků, ve vyhledávání, sběru, třídění, uchování a zpracování informací v nejširším slova smyslu, a to jak v oblasti kriminalistické vědy, tak i v oblasti kriminalistické praxe. Stále jasněji se ukazuje, že speciální technika je jedním z důležitých prvků vědeckého kriminalistického poznání.

3. POJEM A VÝZNAM VĚCNÝCH DŮKAZŮ

V současné etapě rozvoje vědy a techniky vyvstávají takové problémy a úkoly, které se ne vždy daří řešit pomocí starých klasických metod a pracovních postupů dávno aprobevovaných praxí. Proto je nevyhnutelný kvalitativně jiný přístup k jednotlivým objektům zkoumání, zejména tam, kde jsou staré prostředky zkoumání již nepoužitelné. Tato zcela nová kvalita metodologie zkoumání především znamená vyzbrojení lidské poznávací činnosti dokonalejšími prostředky vědeckého zkoumání.¹⁷ Uplatňování progresivních metod a postupů, založených na nejnovějších poznatcích vědy a techniky, mění obsah pojmu věcného důkazu, mění se i jeho důkazní význam v trestním řízení. Objektivizace kriminalistických úkonů, prováděných s věcnými důkazy, je velmi složitým a mnohostranným procesem.

Většina kriminalistů samu podstatu věcných důkazů spatřuje v souboru libovolných předmětů sloužících jako prostředek k odhalování trestných činů, k zjišťování faktických okolností události, k odhalování podezřelých, k prokazování míry zavinění apod. Např. Selivanov definuje věcné důkazy jako „předměty“ mající pevnou vazbu k danému trestnému činu, podmiňující vyjasnění okolností, vylučující zavinění, přispívající k předběžnému vyšetřování a k správnému rozhodování o události u soudu. Jejich existence v dané věci je upravena speciálním dokumentem.¹⁸ Někteří chápou pod pojmem věcný důkaz nejen předměty, které sloužily jako nástroje k spáchání trestného činu nebo byly objekty ve vlastnictví obviněného, nýbrž všechny předměty i dokumenty, které mohou sloužit jako prostředky k odhalení trestné činnosti.¹⁹ Společné však u všech názorů na podstatu věcného důkazu zůstává jejich zařazení mezi prostředky dokazování podle trestního řádu.

¹⁷⁾ Srov. tamtéž, s. 331

¹⁸⁾ Srov. Teorie dokazatelství v sovětském úголовnom processe, 2. vydání, hlava XI, Moskva 1973, s. 634

¹⁹⁾ Srov. Karnovič G. B.: V voprosu o klasifikacii večestvennych dokazatelstv, Moskva 1956, s. 3

Podle mého názoru je velice obtížné demonstrativně vyjmenovávat druhy věcných důkazů, i když dosavadní pokusy řady kriminalistů nelze považovat za zbytečnou a nepřesvědčivou činnost. Věcné důkazy v procesu poznávání minulé události trestného činu mají nezastupitelnou úlohu a v roli tzv. „němých svědků“ napomáhají jako předměty různého druhu jeho odhalení, zjištění faktických okolností ve věci včetně poznání míry zavinění. Domnívám se, že jsou specifickými prostředky určování pravdy o dané události a že i jejich vztah k průběhu dané události je zvláštní. Materiální předměty, materiální kriminalistické stopy a jiné hmotné objekty, jejich vlastnosti, tj. věcné důkazy právě ve formě uvedených jednotlivých předmětů mají závažný význam pro poznání dané události. Představují materiální odraz znaků vzniku trestného činu, zobrazují vlastní podstatu, vznikají materiální stopy, „odrazy“ vyšetřované události. Ve srovnání s údaji poskytnutými z jiných zdrojů např. výsledkem, listinnými dokumenty nebo závěrem expertizního zkoumání nepopisují nebo jinak nezobrazují průběh události, nýbrž mají význam pro bezprostřední materiální odraz jejich znaků. Soudit, že mezi těmito důkazy existují jakési protichůdnosti plynoucí z postavení jejich jednotlivých druhů by bylo nesprávné. Myslím, že se bude jednat pouze o jisté zvláštnosti a specifičnosti každého druhu důkazů. Pro věcné důkazy vždy platilo a zejména v souvislosti s rozvojem nových kriminalistickotechnických metod je typické specifické shromažďování a předávání informací o trestném činu a zjišťování a předávání úplných a přesných faktických údajů. Lze říci, že uvedené se může stát základem výchozí klasifikace věcných důkazů. Zároveň upozorňuji, že by bylo nesprávné takto získané faktické údaje rozlišovat jako „lepší“ nebo „horší“ ve srovnání s údaji poskytnutými jinými zdroji důkazů. Zdůrazňuji pouze, že věcné důkazy mají jiný charakter a že je s tím nutno počítat jak v průběhu jejich zjišťování a prověřování, tak i v procesu jejich hodnocení.

Pokud se dále budu zamýšlet nad problémy věcných důkazů a usilovat o co nejpresnější vymezení pojmu věcného důkazu, musím svůj přístup poněkud zobecnit. Podle teorie občanského práva se běžně věci rozumí hmotné předměty a přírodní síly, a to za předpokladu, že jsou užitečné a ovladatelné. Věc je charakterizována řadou fyzikálních veličin, jejím specifickým rysem je stálost a v každém případě definovatelná vlastnost, přičemž uvedené skutečnosti tvoří základ k vytváření konkrétních vztahů mezi druhými věcmi nebo jevy. Např. Bělkin, pokud hovoří o věci jako důkazu, přiřazuje k již uvedeným vlastnostem i takové vlastnosti, které odrážejí strany nebo momenty vyšetřované události formou působících změn, stop apod.²⁰ Z toho vyplývá, že pokud daná věc nedisponuje těmito

²⁰) Srov. Bělkin R. S.: *Sobiraniye, issledovaniye i ochenka dokazatelstv*, hlava I, Moskva 1966

vlastnostmi, nestává se věcným důkazem a naopak. Někteří kriminalisté zužují obsah pojmu věcných důkazů pouze na předměty a věci, které při ohledání nebo vyšetřování mohou signalizovat existenci nebo neexistenci faktů, majících význam pro vyšetřovanou událost. Domnívám se, že zjištění okolností spáchání trestného činu pomocí věcných důkazů je poněkud složitější, složitější je i označení předmětu či věci jako věcný důkaz. Různorodost, členitost i specifický charakter hmotných objektů si vyžádá náročnou i specifickou činnost v průběhu zjišťování, zajišťování a zejména postihování všech možných změn, které vznikly a mohly vzniknout od doby jejich odhalení. Otázka původu a náležitosti objektu je zodpovídána náročnou cestou poznávání všech okolností, jedná se o fragmentární informační proces, vlastní většině věcných důkazů.

V kriminologické praxi je v řadě případů nutno přijímat i některá netradiční účinná opatření k zjišťování a zajišťování materiálních objektů, která tak doplňují dosavadní kriminalistické úkony. Jejich úroveň dosáhla kvalit, že lze pracovat s mikroobjekty a mikrokonzentracemi hmoty kriminalistické stopy, která se oddělila od mateřského předmětu a díky svým specifickým vlastnostem byla přenesena a ulpěla na druhém předmětu. V těchto případech se pracuje s dalším vědeckým důkazem, tj. s předmětem jako nositelem přenesené kriminalistické stopy. Problematika zkoumání mikrostop, jak se daný obor kriminalistické expertizy nazývá, je dokladem složitosti stanovení existence nebo neexistence věcného důkazu, stanovení původu a všech náležitostí kriminalistiky relevantních skutečností v práci s věcnými důkazy. Např. vzorek lidské tkáně oběti odebraný zpod nehtů člověka podezřelého z vraždy a jeho zafixování na laboratorní podložní sklíčko znamená, že stopa již není na původním předmětu (objektu), ale na laboratorním podložním sklíčku, které se tak stalo novým nositelem věcného důkazu. Existující znaky jsou v nově vzniklé formě připravené ke zkoumání. Získávaný objem informací z takto zajištěných věcných důkazů bude i v těchto případech závislý na způsobech jejich zkoumání.

Kriminalistická věda musí stále usilovat o zkvalitňování všech operací prováděných s věcnými důkazy, volit takové postupy odhalování, zajišťování a využívání, které pro tuto činnost byly v minulosti neznámé a nebo neúčinné, dále přijímat opatření předcházející zničení nebo změnám již zajištěných objektů i volit postupy k dosažení úplného a přesného poznání jevů a okolností vztahujících se k mechanismu vzniklých znaků. Jenom tak lze počítat s růstem významu a úlohy věcných důkazů v procesu dokazování. Přitom se nemyslí jakási „extenzivní“ cesta, tj. jejich náhrada větším počtem jiných důkazů, ale zavádění intenzivnějších opatření k jejich vyhledávání a zkoumání.

Věcné důkazy při správném využití, založeném na přesném dodržení no-

rem zákona a rozpracovaných vědecko-technických principech, se stávají nadějnými prostředky dokazování v trestním procesu. Dochází k jejich ovlivňování úspěchy vědy a techniky a z tzv. „němých svědků“ se zpravidla stávají prostředky rozšiřující jednu z cest poznání člověka, jsou tak překonávány omezené možnosti jeho smyslových orgánů. Věcné důkazy tak v řadě případů poskytují účinnou pomoc při stanovení skutkové podstaty trestného činu. Neodmyslitelné by bylo stanovení prvků charakterizující především objektivní stránku trestného činu, problematická by se stala snaha získat objektivní výsledky jejich předběžného hodnocení včetně uplatnění závěrů expertizního zkoumání pro potřeby dokazování. Rozhodným způsobem ovlivňují zjištění způsobu spáchání trestného činu, možnost taktického vyhodnocení přípravy i případné jeho utajování včetně zjištění místa a doby trestného činu. Význam věcných důkazů spočívá především ve zjišťování totožnosti osoby pachatele a ve zjišťování předmětů, které použil k spáchání trestného činu. Nelze ani vyloučit možnost využití věcných důkazů k určení míry zavinění, k určení velikosti materiálních škod, jakožto i k odhalení dalších příčin a podmínek, za kterých byl trestný čin spáchán.

Z uvedeného vyplývá význam věcných důkazů, který dále poroste účelným využíváním technických prostředků k jejich odhalování a zkoumání, k ověřování jejich původu, což povede k novým možnostem jejich individualizace. Dosažení co nej přesnějších výsledků práce s věcnými důkazy je trvalou zárukou stanovení stálosti všech znaků předmětu, zárukou, že nedojde k jejich záměnám a chybným hodnocením na základě jejich poškození.

Vymezení pojmu „věcný důkaz“ znamená logickou činnost, která podle mého názoru dovoluje hlouběji proniknout do jeho podstaty, čímž dochází k možnostem adekvátnějšího poznání nejen formy, ale i obsahu věcného důkazu. Musí se v něm odrážet vedle gnoseologické stránky i jeho právní podstata, neboť si myslím, že věcný důkaz bude vždy předmět, který určitým způsobem souvisí s trestným činem, nebo mu náleží vyjasnění okolností vznikajících změn jako odrazů události, je nositelem informací o věcech, a tím napomáhá k správnému rozhodnutí v průběhu vyšetřování a soudního řízení.

Při formulování pojmu „věcný důkaz“ vycházím v souladu se Selivanovem²¹ z existence „předmětů“ majících pevnou vazbu k danému trestnému činu: „Věcné důkazy jsou předměty a věci nepopisující nebo jinak nezobrazující průběh události trestného činu, nýbrž mají význam k vyjasně-

²¹) Srov. Selivanov N. A.: *Vščestvennye dokazatelstva (kriminalističeskoje i ugovno processualnyje issledovanije)*, Moskva 1971, s. 9

ní okolností usvědčujících nebo vyvíňujících, svým charakterem přispívají předběžnému vyšetřování a správnému soudnímu rozhodnutí, a to pro bezprostřední materiální odraz jejich znaků“.

4. VĚCNÉ DŮKAZY A JEJICH DRUHY

4.1. Úvodní výklady

Širší využití věcných důkazů umožňuje stanovit další okolnosti mající podstatný význam při vyšetřování trestného činu, např. míru zavinění, motiv, přitěžující a polehčující okolnosti, příčinu a podmínky jeho spáchání.²² Někteří kriminalisté mají ten názor, že v mnohých případech je skupina věcných důkazů rozšířena o předměty, které sice mohou umožnit odhalení trestného činu, ale nikdy se nestaly nástroji k jeho spáchání, nelze je řadit ani mezi jeho objekty a nejsou ani nositeli stop trestného činu. Myslí tím předměty, tj. věcné důkazy v dané trestné věci, které byly ve vlastnictví člověka nalézajícího se na místě činu a které tam zanechal.²³ Sdílím rovněž tento názor, neboť věcný důkaz i jeho význam v trestní věci se mění v závislosti na charakteru předmětu. Např. násilně otevřené dveře bytu nesoucí stopy nástroje vlomu se stávají věcným důkazem. Jeho první význam spočívá v samotném faktu násilně vylomených dveří, druhý význam mají stopy nástroje, na jejichž základě je možné v řadě případů určit nástroj.

Z kriminalistického hlediska je třeba věnovat pozornost předmětům a věcem, které jako věcné důkazy neobsahují pouze jeden znak (změnu) vzniklý odrazem trestného činu, ale několika takových znaků. V těchto případech je věcným důkazem nositel více znaků odrazu trestného činu, jejichž poznání vyžaduje specifické přístupy v jednotlivých zkoumáních různých kriminalistických stop. Jako příklad uvádím zajištění kapesního nože na místě trestného činu vraždy, kdy oběť byla prokazatelně usmrcena bodným a řezným nástrojem. Jak se později v průběhu zkoumání inkriminovaného vražedného nástroje ukázalo, bylo nutno zkoumat nejen stopy krve na noži, ale i mechanoskopické stopy (stopy sešinuté) na ostří jeho čepele. Výsledek expertizního zkoumání jednotlivých znaků vzniklých odrazem události trestného činu ukázal, že krevní stopy i poškození ostří nože vznikly v době spáchání trestného činu vraždy. Pachatel při vedení smrtelného zásahu nožem narazil na kovovou ozdobu šatů na těle oběti.

²²⁾ Srov. Teorija dokazatelstv v sovetskom ugolovnom processe, Hlava XI, Moskva 1973, s. 636

²³⁾ Srov. Karnovič G. B.: K voprosu o klassifikacii vščestvennyh dokazatelstv, Moskva 1956, s. 13

Krev oběti a sešinutí na noži vznikly jako výsledek odrazu trestného činu, tj. vznikly stopy události.

Podle mého názoru lze obecně soudit, že každý předmět mající vztah k vyšetřované události je nutné až do doby zjištění nebo vyloučení jeho významu pro vlastní dokazování řadit vždy do souboru potenciálních věcných důkazů. Informace obsažená v předmětu vyžaduje vysvětlení, dešifrování a stává se rozhodujícím důvodem začlenění daného materiálního objektu do souboru věcných důkazů. V předmětu se tedy odráží:

1. znaky charakterizující osobnost účastníků trestného činu (konkrétní osobu), specifické rysy použitého prostředku (konkrétního nástroje),
2. změny tvořící podstatu a mnohotvárnost trestného činu,
3. podmínky v době spáchání trestného činu,
4. způsoby využívání materiálního objektu účastníky trestného činu,
5. možnost odhalení přítomnosti materiálního objektu na určitém místě a zjištění doby jeho přítomnosti na tomto místě.

Podobně jako mnozí kriminalisté se pokusím v závislosti na konkrétních okolnostech klasifikovat věcné důkazy, což je důležité nejen pro vlastní zajišťování, ale i pro další využití věcných důkazů v procesu dokazování.²⁴

Úvodem ke klasifikaci věcných důkazů považuji za nutné uskutečnit některá zobecnění:

1. Trestní řád neobsahuje žádné ustanovení o samostatnosti a důležitosti druhů věcných důkazů.
2. Obsah pojmu věcného důkazu musí být rozšířen i na kopie původních věcných důkazů, tj. případy, kdy nelze využít věcných důkazů in natura, a to při zachování všech platných procesních norem.
3. Při vymezení pojmu věcného důkazu je nutné zdůraznit, že věcné důkazy mohou sloužit nejen k usvědčení viníka, ale i k potvrzení jeho nevinu (tj. důkazy usvědčující nebo vyvíňující).

Je třeba se rovněž zamyslet nad předpokládanými okolnostmi vzniku věcných důkazů. Přestože již bylo mnohé uvedeno, považuji za vhodné vzít za základ třídění věcných důkazů mechanismus a dobu jejich vzniku.

Příprava spáchat trestný čin je zpravidla činnost ovlivňovaná motivem i cílem zamýšleného jednání člověka, což se může projevit ve formě různých odrazů v materiálním prostředí, např. poznámky v osobním deníku. Charakter trestného činu se projevuje ve formě změn v materiálním prostředí (např. výskyt nástroje k spáchání, předmětů) nositelů (stop přípravy), které náleží do souboru věcných důkazů, neboť zobrazují okolnosti

²⁴) Srov. Vydra M. M.: *Věščestvenyje dokazatelstva v sovetskom ugovnom processe*, Moskva 1955, s. 30; Šalamov M. P.: *Teorija ulik*, Moskva 1960, s. 136; Seli-
vanov N. A.: *Věščestvenyje dokazatelstva*, Moskva 1971, s. 4 a jiní

významné pro dokazování v dané věci. Nelze opomenout dobu po spáchání trestného činu, kdy následně mohou vznikat nové jevy, kvality a objevují se rovněž nové předměty včetně nových míst nálezů.

4.2. Druhy věcných důkazů

V souladu s názory řady kriminalistů lze libovolnou věc z obklopujícího materiálního světa nazývat věcným důkazem, samozřejmě na základě předpokládaného vztahu k trestnému činu. Zjednodušeně lze vytvořit skupinu věcných důkazů.²⁵

1. z předmětů k spáchání trestného činu,
2. z předmětů se stopami trestného činu,
3. z předmětů útoku.

Daný výčet lze doplnit, podle mého názoru, o věcné důkazy ve formě různých cenností, zejména peníze získané trestnou činností, např. rozšířenými bytovými krádežemi vloupáním.

Bělkin zdůrazňuje, že je nutno rozpracovávat pojem věcný důkaz z pozice „nejen úzce, tj. z vědecko-technického“ určení objektu, ale i z analýzy celkové složitosti jeho podstaty pro dokazování, kterou především vidí v situaci na místě trestného činu.²⁶ Situace na místě je jedna z charakteristik místa trestného činu, jehož podstatu tvoří objekty zobrazující toto prostředí jako jediný kriminalistický komplex. Na předmětu vznikají specifické zvláštnosti důkazního významu, neboť souvisejí s trestným činem příčinnými, časovými, místními a jinými vazbami, tj. vzájemné vztahy události trestného činu s okolním materiálním prostředím. Kromě uvedeného je důležité zjištění případných vztahů předmětu, zajištěného jako věcný důkaz v dané situaci, k druhým objektům nalézajícím se v daných podmínkách.

S různými názory se setkáváme při členění věcných důkazů do dvou skupin:

- a) přímé důkazy,
- b) nepřímé důkazy.

Bělkin, jehož názor sdílím, spatřuje bezprostřední závislost přímého i nepřímého důkazu na poznání hlavního faktu a důkazního faktu. Hlavní fakt je struktura trestného činu ve všech jeho elementech nebo fakt její neexistence. Důkazní fakt, tj. fakt, z něhož lze v souhrnu s ostatními fakty dělat závěry o hlavním faktu, je stanovován nepřímými důkazy. Přímé důkazy se vztahují bezprostředně k faktu hlavnímu.²⁷ Selivanov považuje

²⁵⁾ Srov. Šalamov M. P.: Teorijskaja ulik, Moskva 1960, s. 136

²⁶⁾ Srov. Bělkin R. S.: Sobiranijskaja, issledovanijskaja i ocenka dokazatelstv, Hlava VI, Moskva 1966

²⁷⁾ Srov. tamtéž

za rozhodující, aby se stal předmět věcným důkazem, váhu jeho vazby k trestnému činu, k některým předcházejícím a následujícím událostem (příprava k trestnému činu a utajování stop) nebo okolnostem podléhajícím vyjasnění míry zavinění. V jedněch případech vazbu považuje za bezprostřední – přímou (např. střela na místě vraždy), v druhých případech je věcný důkaz s trestným činem svázán nepřímou (např. zápis v deníku obviněného o faktu trestného činu). V druhém případě, podle jeho názoru, je vznik věcného důkazu zprostředkován psychickým aktem pachatele v určité době po spáchání trestného činu. V obou uvedených případech je základem vazby předmětů – věcných důkazů s trestným činem určitost různých znaků, přičemž v prvním případě se jedná o souhrn znaků vnější stavby předmětu se znaky stop trestného činu, v druhém případě jsou tvořeny informacemi dokumentačního charakteru.²⁸

Souhlasím s názory kriminalistů, kteří věcné důkazy většinou řadí mezi nepřímé důkazy,²⁹ i když v některých případech lze věcný důkaz chápat jako přímý důkaz, např. pistole zajištěná při domovní prohlídce je v případě nedovoleného ozbrojování přímým důkazem. Samozřejmě musí být splněny všechny náležité procesní úkony pro potřeby dokazování (nezbytné údaje obsaženy v protokolu apod.).

Do rozporu s uvedeným se dostávají názory kriminalistů, podle mého názoru příliš zjednodušené, a tím mylné, které popírají možnost existence přímých věcných důkazů. Důvodem pro tyto názory je údajně „nemožnost“ věcí nebo předmětů, které jsou samy o sobě „němé“, dokázat přímo někomu vinu.³⁰ Chybnost názoru spočívá především v provedeném dělení přímých a nepřímých důkazů, které nerespektuje způsob předávání informace. Sporná je i charakteristika těchto věcných důkazů vzhledem k stanovení faktů.

Základem kritéria dělení důkazů na přímé a nepřímé je podle sovětské teorie charakter vazeb (jednostupňové a vícešupňové) důkazů a stanovení prvků dokazování.³¹ Československá právní nauka dělí důkazy na přímé a nepřímé podle vztahu důkazu k dokazované skutečnosti. Přímým důkazem je ten, který přímo potvrzuje nebo vyvrací dokazovanou skutečnost, nepřímý důkaz potvrzuje nebo vyvrací skutečnost jinou, z které však je možno usoudit zda se stala či nestala skutečnost dokazovaná.

V případě dokazování pomocí věcných důkazů se většinou informační

²⁸) Srov. Selivanov N. A.: *Věščestvennyje dokazatelstva*, Moskva 1971, s. 9

²⁹) Srov. Vydra M. M.: *Věščestvennyje dokazatelstva v sovetskom ugolovnom processe*, Moskva 1955; Bělkin R. S.: *Sobiraniye, issledovaniye i ocenka dokazatelstv*, Moskva 1966; Selivanov N. A.: *Věščestvennyje dokazatelstva*, Moskva 1971 a jiní

³⁰) Srov. Rachunov R. D.: *Věščestvennyje i pismennyje dokazatelstva v sovetskom ugolovnom processe*, *Učenyje zapisky VIJUN* výtisk 10, Moskva 1959, s. 217

³¹) Srov. *Teoriya dokazatelstv v sovetskom ugolovnom processe*, 2. vydání, Moskva 1973, s. 642

signál získává pomocí metod nepřímého poznávání, tj. s vyloučením možnosti bezprostředního pozorování. Metody nepřímého poznávání faktických údajů v etapě bouřlivého rozvoje vědy a techniky stojí většinou u základu poznávání nových vědecko-technických poznatků. Přirozeně k jejich uplatnění dochází i v trestně procesní a kriminalistické činnosti, neboť prakticky ani jeden trestný čin nemůže být odhalen bez využití nepřímých důkazů a v mnohých případech se stávají dokonce jedinými prostředky k zjištění objektivní pravdy. Kriminalistická věda, jak teorie i praxe, potřebuje neustále rozvíjet metody a postupy k získávání pravdivých, ale i úplných informací, tj. informací odůvodněných a získaných způsobem, který dává záruky jejich pravdivosti a v případě potřeby umožňuje jejich prověrku. Jedná-li se o dokazování pomocí nepřímých důkazů, je nutno pokládat otázku:

- a) stanovení objektivní pravdy o okolnostech události trestného činu,
- b) prověření informací získaných tímto způsobem.

Věcný důkaz v úloze nepřímého důkazu obsahuje informace o fragmentárních faktech; silou své objektivní vazby k nim umožňuje vznik úvah o existenci nebo neexistenci okolností vyšetřovaného trestného činu.³²

Mezi další vlastnosti nepřímých věcných důkazů určující také jejich význam v trestní věci lze zahrnout:

1. možnost jejich využití k všestranné, pečlivé a objektivní prověře získaných přímých důkazů,
2. možnost jejich využití v průběhu vyšetřovacích úkonů, např. výsledkům k možnosti získání hodnověrných přímých důkazů,
3. možnost přispět k stanovení jednotlivých znaků skutkové podstaty trestného činu.

Zdlouhavou činností v procesu dokazování je často získání informací o fragmentárních faktech, neboť velice zřídka lze hodnověrnosti těchto mezerovitých faktů zjistit pouze na základě jednoho důkazu, ale je nutno využít více důkazů. Nutně také nacházejí uplatnění obecné i speciální vědomosti, které vedle praktických zkušeností vedou k všestrannému, plnému a objektivnímu vyjasnění okolností trestného činu. Pod termínem „speciální vědomosti“ chápou pro oblast dokazování pomocí věcných důkazů aplikované poznatky přírodně technických věd, rozličných druhů umění a řemesel. Cílem využití speciálních vědomostí v trestním řízení pro toho, kdo získává nové faktické údaje v procesní formě v průběhu expertizy nebo při uplatnění úkonů pomocného technického rázu, je získat objektivní pravdu v poznávání objektů či okolností. To vše závisí na zvláštích vyplývajících z formy uplatnění vědecko-technických poznatků a pro-

32) Srov. Chmyrov A. A.: Kosvennyje dokazatelstva, Moskva 1979, s. 13

středků a především na procesním významu výsledků získaných v práci s věcnými důkazy.

Dále dosud přezívají různé názory na teoretický a praktický význam členění věcných důkazů do skupiny:

- a) původních věcných důkazů,
- b) odvozených věcných důkazů,

Nesdílím názor, který nepřiznává odvozenému věcnému důkazu (kopii) význam věcného důkazu původního (originálu), neboť údajně v případě zničení původního věcného důkazu nelze najít druhý, který by ho nahradil.³³ Vznesené důvody odporují využívání odvozených věcných důkazů v trestně procesní a kriminalistické praxi a zejména se neslučují s možnostmi současných nejnovějších vědecko-technických poznatků a prostředků k práci s odvozenými věcnými důkazy. Jednotlivé metody a postupy na základě vysokého stupně exaktnosti, přesnosti a operativnosti ovlivnily široké využívání kopií původních věcných důkazů, staly se základem pořizování přesných kopií znaků kriminalistických stop. Při provádění trestně procesních a kriminalistických úkonů v praxi se často setkáváme s potřebou vytvořit:

1. účinnou ochranu vzniklých znaků (odrazů) události trestného činu z důvodů nestálosti objektu;
2. účinnou ochranu samotného objektu před možným poškozením v průběhu jeho zkoumání; proto se sledují jeho vlastnosti na kopii;
3. přesnou kopii objektu, který má zvláštní vlastnosti, např. značné rozměry, váhu, nelze ho oddělit od daného prostředí apod.;
4. větší počet přesných kopií objektu, např. pro potřeby dílčího zkoumání v průběhu komplexní expertizy.

Pokusím-li se provést demonstrativní přehled věcných důkazů, tak s vědomím, že pouze doplňuji přehled nejvíce rozšířených druhů věcných důkazů tak, jak je uznává trestní řád. Mezi věcné důkazy patří především:

- a) předměty, sloužící jako nástroje k páčání trestné činnosti (pistole, nože, kleště apod.),
- b) materiální stopy trestného činu nebo pachatele (stopy po vylamovači zámkových cylindrických vložek zn. FAB, stopy nohou apod.),
- c) předměty, patřící mezi předměty útoku, poškozené dokumenty, odcizené cennosti apod.,
- d) předměty jako produkty trestné činnosti (nedovolená výroba lihu),
- e) předměty různého druhu zanechané pachatelem na místě trestného činu (nedopalek cigarety apod.),

³³⁾ Srov. Teorie dokazatelství v sovětském úголовnoj processe, hlava XI, 2. vydání, Moskva 1973

f) předměty sloužící jako prostředek k utajení trestného činu (padělané dokumenty),

g) všechny předměty získané směnou za předměty a jiný majetek nabytý trestným činem.

5. ZPŮSOBY ZÍSKÁVÁNÍ VĚCNÝCH DŮKAZŮ

5.1. Právní aspekty získávání věcných důkazů

Príslušné orgány (tj. v občanskoprávním řízení soudy, v trestním řízení soudy, prokuratury, vyšetřovací a vyhledávací orgány, ve správním řízení správní orgány atd.) poznávají skutečnosti, jež je třeba v určitém řízení zjišťovat pro účely rozhodnutí většinou procesním dokazováním.³⁴ V procesualistické literatuře se jako fáze procesního dokazování všeobecně uvádějí vyhledávání důkazů, jejich provádění a hodnocení. Tyto fáze ve skutečnosti prakticky splývají, nicméně k dokazování existence nebo neexistence trestného činu bude nutné zjištění, z jakého konkrétního zdroje, resp. zdrojů lze potřebný důkaz získat.

Prováděním důkazů se v procesní teorii rozumí procesní úkon, „... jímž si příslušné orgány činné v trestním řízení opatřují znalost důkazu“ ohledáním místa trestného činu, výslechem znalce apod.

Právní předpisy mohou řešit tuto otázku v zásadě dvojím způsobem:

a) uložit orgánům činným v trestním řízení, aby zjišťovaly skutečnosti důležité pro posouzení věci z vlastní iniciativy, což zahrnuje pochopitelně i vyhledávání důkazů (resp. důkazních pramenů),

b) uložit povinnost sdělovat právně významné skutečnosti a označit prameny potřebných důkazů jiným procesním subjektům.

Z rozboru fáze vyhledávání důkazů, jak jsme již uvedli, vyplývají v zásadě navzájem související, byť protikladná řešení:³⁵

a) koncepce, která ukládá povinnost zjistit rozhodné skutečnosti procesním orgánům (zásada vyhledávací),

b) koncepce, která ukládá povinnost vytvářet skutkový podklad rozhodnutí (tvrzením a důkazy o nich) jiným procesním subjektům (zásada projednací).

Podle československých procesních předpisů je provádění důkazů vždy povinností procesních orgánů (srov. např. §§ 2 odst. 11 a 215 odst. 1 tr.

³⁴⁾ Srov. Žila J.: Zásady vyhledávací v trestním řízení, Academia, Praha 1983, s. 14

³⁵⁾ Srov. Žila J.: Zásada vyhledávací v trestním řízení, Academia, Praha 1983, s. 17

řádu), u ostatních procesních subjektů má účast na provádění důkazů povahu oprávnění, např. vyjadřovat se k provádění důkazů apod.

V československém trestním řízení platí tedy zásada vyhledávací, která znamená, že orgány činné v trestním řízení jsou povinny z vlastní iniciativy zjišťovat skutečnosti důležité pro rozhodnutí v trestním řízení a vyhledávat o nich důkazy.

Princip projednací stojí sice v protikladu, ale zároveň ve vzájemné relaci k principu vyhledávacímu. V trestním řádu, jenž přijal zásadu vyhledávací, nalezneme ustanovení, která stranám ukládají, aby soudu sdělovaly potřebná tvrzení a předkládaly o nich důkazy. I když tomu tak nebude, protože žádný z účastníků nenabídl důkaz o tvrzené skutečnosti, je orgán činný v trestním řízení povinen podle zásady vyhledávací podniknout všechny nezbytné a možné kroky k vyhledání potřebného důkazu. Jeho povinnost je dále rozšířena na vyhledání i takových důkazů o skutečnostech, jejichž existenci nebo neexistenci je třeba v zájmu správného rozhodnutí zjistit a které nejsou v řízení uplatňovány žádnou stranou.

Uplatnění vyhledávacího principu tak představuje určitou záruku zjištění objektivní pravdy, z hlediska zákonodárce je nástrojem jejího nalezení, neboť odpovědnost za dosažení tohoto cíle ukládá procesním orgánům.³⁶ Tyto orgány jsou k tomuto účelu vybaveny potřebnými pravomocemi, jejich odborná příprava je založena na nejnovějších vědecko-technických poznatcích, stejně tak disponují potřebnou technikou, odpovídající současné úrovni vědeckotechnického rozvoje.

Orgány činné v trestním řízení musí na základě principů bezprostřednosti získávat důkazy z takových pramenů, které stojí nejbližší dokazované skutečnosti. Uvedená zásada má neobyčejný význam v procesu dokazování věcnými důkazy, neboť její dodržování se musí stát zásadou volby nejen technických, ale i taktických postupů jejich vyhledávání. Stává se i jedním z požadavků, kladených k zvyšování efektivnosti využívání technických prostředků, v průběhu trestně procesních i kriminalistických úkonů. Ovlivňuje druh důkazů, které je třeba vyhledat včetně zaměření vyhledávací činnosti.

Ve smyslu zásady oficiality, jejímž projevem v dokazování je již zmíněná zásada vyhledávací, zjišťují orgány činné v trestním řízení skutečnosti a potřebné věcné důkazy z úřední moci (*ex officio*) nezávisle na vůli subjektů trestného činu. K plnění této zásady zejména v průběhu zajišťování věcných důkazů, např. peněz a tímto způsobem vyjádřenou hodnotou předmětů a jiného majetku poškozených osob nebo druhých osob, které by mohly být na trestním stíhání zainteresovány, je nutno přistupovat operativně, takticky a nezávisle na jejich vůli. V těchto případech často zjištění

³⁶⁾ Srov. Žila J.: Zásada vyhledávací v trestním řízení, Academia, Praha 1983, s. 17

úplného a pravdivého skutkového stavu vyžaduje důkladné prověřování všech informačních signálů, zejména otázek původnosti jejich zdrojů.

Princip, že obviněný může být stíhán jen způsobem stanoveným v trestním řádu (§ 2 odst. 1) pouze v obecné poloze určuje postup orgánů činných v trestním řízení při vyhledávání skutečností a důkazů. Jinými slovy, vzniká určité omezení v činnosti těchto orgánů a zejména v procesu dokazování věcnými důkazy i možnost větší míry nebezpečí nedodržení zákonných předpisů. Prvním, jak již dříve jsem se zmínil, je nebezpečí pouhého demonstrativního vyjmenování (§ 89 odst. 2 tr. ř.) důkazních prostředků (pramenů důkazů) v trestním řádu. V případě využívání věcných důkazů pro účely dokazování nelze vystačit s předpisy trestního řádu jako kritérii takového důkazního prostředku, který v něm není upraven.

Je zřejmé, že vedle základních zásad a obecných principů socialistického trestního řízení jako kritérií zákonnosti důkazních prostředků neupravených v trestním řádu je třeba přihlížet i k tomu, zda nejsou v rozporu se socialistickým právním řádem vůbec, zejména s ústavními a zákonnými zárukami ochrany osobnosti, práv a svobod občanů.³⁷ Podobně trestní řád nezohledňuje, podle mého názoru, zejména v případě dokazování věcnými důkazy, závažný požadavek využívat nejnovější současné vědecké poznatky, způsobilé k poznávání skutečnosti.³⁸

Dále je v některých případech teoreticky i prakticky obtížné určit, zda zvolený postup práce s věcnými důkazy je, nebo není ve shodě se zákonem, neboť jen rámcová úprava dokazování v trestním řádu to neumožňuje. Zákonnost důkazu, tedy i v případech věcných důkazů, je nutno důsledně a jednotně posuzovat z těchto hledisek:³⁹

1. zda byl důkaz opatřen z pramene, který stanoví, případně alespoň připouští zákon,
2. zda byl důkaz opatřen a proveden procesním subjektem zákonem k tomu oprávněným,
3. zda byl důkaz opatřen a proveden v tom procesním stádiu, v němž je příslušný procesní subjekt podle zákona oprávněn opatrovat a provádět důkazy v procesním smyslu, tj. takové důkazy, které mohou být podkladem pro rozhodnutí v trestním stíhání, zejména pro rozhodnutí soudů,
4. zda opatřený a provedený důkaz se týká předmětu dokazování v daném procesu, tj. zda se týká skutku, o němž se řízení vede, případně otázek, o nichž lze a je třeba podle zákona v souvislosti s tímto skutkem v řízení rozhodovat,

³⁷⁾ Srov. Repík B.: Procesní důsledky porušení předpisů o dokazování v trestním řízení, *Bulletin advokacie*, červenec—září 1982, s. 125 a 126.

³⁸⁾ Srov. Pješčak J. a kol.: *Kriminalistika*, Praha 1982, s. 30

³⁹⁾ Srov. Repík B.: Procesní důsledky porušení předpisů o dokazování v trestním řízení, *Bulletin advokacie*, červenec—září 1982, s. 125 a 126.

5. zda byl důkaz opatřen a proveden způsobem, který stanoví, případně připouští zákon.

Poslední hledisko opatřování věcných důkazů trestní řád upravuje v ustanoveních o věcných a listinných důkazech (4. oddíl páté hlavy) a o zajišťovacích úkonech týkajících se opatřování věcných důkazů (hlava čtvrtá). Pro doplnění uvádím i způsob vyhledávání důkazů, resp. věcných důkazů, potřebných pro rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení pomocí neprocesních prostředků před, ale i v průběhu trestního stíhání. Děje se tak operativně pátrací cestou, prováděnou orgány Bezpečnosti. Přestože nemá tato činnost procesní význam a nemohou tedy její výsledky sloužit k důkazním účelům při rozhodování v trestním stíhání, neznamená to, že nemá značný faktický vliv na dokazování. Např. ohledání motorového vozidla může sloužit nejen k opatření, ale i k vypátrání věcného důkazu v případě neoprávněného užívání cizí věci podle § 249 trestního zákona, provedení důkazu podle páté hlavy trestního řádu může sloužit zároveň k zjištění existence dalších důkazů apod.

Na základě shrnutí je možno dospět k závěru, že důkaz z hlediska zákonnosti, v souladu se socialistickým procesem, zpravidla zahrnuje též požadavek, že je možno jej získat jen za pomoci takového důkazního prostředku, který je stanoven v zákoně. Pak účinnost důkazů je zásadně určena pramenem, z něhož se získaly skutečnosti, které jsou důkazy. Přičemž se připouští jen ty důkazy, které byly získány z pramene stanoveného trestním řádem se zachováním všech zákonných ustanovení. S tím souhlasí Aleksejev,⁴⁰ a jak dále uvádí, neúčinnost důkazů pramení z okolností narušujících tyto požadavky.

Podle mého názoru je demonstrativní výčet důkazních prostředků v platném trestním řádu podporou rozvíjejících se potřeb praxe, cílevědomě a pružně reagující na uplatňování nových vědeckých poznatků při dokazování. To však neznamená, že by byl případný taxativní výčet důkazních prostředků brzdou rozvoje vědecko-technických poznatků v procesu dokazování. Souhlasím s Repíkem⁴¹, který na základě zobecnění dosavadních zkušeností uvádí, že „zákon se mění častěji a rychleji než v praxi již po desetiletí, ne-li po staletí používané důkazní prostředky.“

Trestní řád demonstrativním výčtem důkazních prostředků nejenže nebrání uplatňování nových vědeckých postupů v procesu dokazování, ale prostřednictvím kriminalistiky realizuje nejnovější poznatky vědy a techniky.

Přestože úprava důkazních prostředků v našem trestním řádu není vyčerpávající, nelze se domnívat, že v procesní činnosti platí možnost jakési

⁴⁰) Srov. Aleksejev N. S. a kol.: *Ugolovnyj proces*, Moskva 1972, s. 159 a 160

⁴¹) Srov. Repík B.: *Procesní důsledky porušení předpisů o dokazování v trestním řízení*, Bulletin advokacie, červenec—září 1982, s. 133

volnosti dokazování pomocí věcných důkazů by mohlo vést, podle mého názoru, nedoceníení prováděných vyšetřovacích úkonů a k ohrožení možnosti dokazování těmito druhy důkazů.

Nejnovější poznatky vědy a techniky nejenže rozšiřují možnosti teorie i praxe dokazování cestou aplikace nových progresivních metod, ale dochází i k změnám forem a obsahů u dosavadních důkazních prostředků. Získávaná důkazní informace je úplnější, objektivnější a rychlejší. Důkazem toho je nerušené uplatňování stále nových vědeckých poznatků v kriminalistice. To vše umožňuje právě rámcová úprava důkazních prostředků a procesu dokazování v trestním řádu.

5.2. Kriminalistická stránka získávání věcných důkazů

Trestní řád tak ve svých ustanoveních upravuje způsoby shromažďování věcných důkazů založené podle charakteru věcných důkazů vždy tak, aby se v nich soustřeďoval informační signál k trvalému uchování po potřeby vyjasnění a přesného poznání skutečnosti.

Uvedené by bylo neúplné, pokud by nedošlo ke zdůraznění formy věcného důkazu, skládající se z prvků⁴²

- a) procesního dokumentu, obsahujícího údaje o původu materiálního objektu,
- b) protokolu o ohledání materiálního objektu,
- c) objektu „in natura“.

Existence uvedeného souboru prvků je podmínkou, aby se materiální objekt stal věcným důkazem. Na základě jeho prohlídky je nutné vysvětlení skutečnosti, která právě objekt činí důkazem. Na základě různorodosti a mnohotvárnosti odrazu trestného činu, je podle mého názoru obtížné v některých případech určit vhodný okamžik. Ustanovení zákona je třeba integrovat tak, že rozhodující pro zařazení věci mezi věcné důkazy je vztah znaků věci k události a ne sama existence odpovídajících znaků.

V některých případech lze na základě určení znaků v průběhu ohledání objektu zjistit jeho vztah k věci, někdy je nutné provedení expertízy, aby se její výsledek stal základem pro tvrzení, že daný objekt lze zahrnout mezi věcné důkazy. Hlavním cílem je a musí zůstat určení místa a podmínek zajištění věcného důkazu, zabezpečení a potvrzení jeho původnosti, tj. vyloučit možnost záměny a padělání. Závažnost a nutnost přijímání specifických technických a taktických operací, je možno spatřovat v užití

⁴²⁾ Srov. Teoriya dokazatelstv v sovetskom ugolovnom processe, 2. vydání, Hlava XI, Moskva 1973, s. 648

netradičních druhů zajišťování a zkoumání věcných důkazů, např. využívání mikroobjektů a mikrostop.

Rozhodujícím kritériem pro zahrnutí objektu mezi věcné důkazy se stává existence či neexistence hodnověrných znaků signalizujících vztah objektu k trestnému činu. Jiné přístupy k dané otázce mají za následek nežádoucí shromažďování objektů, které nemají faktický význam pro dokazování ve věci.

Aby věcné důkazy mohly být účinné, je nutné realizovat jejich shromažďování pouze zákonnými způsoby a prostředky, které se musí oprostit od rušivého vlivu informací, nemajících pro dokazování význam. V shromažďování věcných důkazů, které je nutno chápat komplexně, tj. jako odhalování, zajišťování a odebrání je nutným prvkem procesu dokazování separace důkazní informace.

Odhalování věcných důkazů tvoří počátek etapy jejich shromažďování a děje se pouze způsobem, kdy orgán činný v trestním řízení, obrací svoji pozornost k údajům, majícím důkazní význam. Dochází k předběžnému hodnocení taktických údajů jako důkazů.

Zajištění věcných důkazů je prováděno procesní formou, tj. protokolem, fotografickou dokumentací apod. Druh formy zajištění důkazu závisí na jejich obsahu a znacích. Dokonalost zajištění ovlivňuje také důkazní sílu věcného důkazu. Před tím, než je možno věcný důkaz vybrat pro dokazování, je třeba zajistit, což se děje:⁴³

- a) výběrem hodnověrných důkazních zdrojů,
- b) dodržením těch taktických podmínek a opatření v procesní činnosti, které poskytují předpoklady k získání hodnověrných důkazů,
- c) použitím takových vědecko-technických prostředků, které dovolují úplné odhalení, přesné zajištění a slouží i jejich ochraně.

Odebrání věcných důkazů má za cíl jejich využití pro dokazování a také slouží jako prostředek zajištění věcných důkazů pro potřeby orgánů činných v trestním řízení.

Trestní řád upravuje řadu vyšetřovacích a soudních činností, v jejichž průběhu vyšetřovací orgány a soud shromažďují a hodnotí věcné důkazy. Realizace ustanovení zákona v dokazování věcnými důkazy zabezpečuje:

- a) snahu po dosažení maximální úplnosti shromažďování a prověrky daných věcných důkazů,
- b) odstranění možných nežádoucích a škodlivých vlivů v průběhu vyšetřování a zkoumání předmětů,
- c) ochranu věcných důkazů a v případě potřeby i možnost jejich nahra-

⁴³) Srov. Bělkin R. S.: *Sobiraniye, issledovaniye i ocenka dokazatelstv*, Moskva 1966, s. 000

zení kopií, popisem, obrázkem apod., tj. realizací účinných opatření, která zabraňuje jejich zničení.

Podle mého názoru je velice správně v ustanoveních trestního řádu týkajících se shromažďování a zkoumání věcných důkazů předpokládána častá neopakovatelnost jednotlivých vyšetřovacích úkonů zaměřených na zjišťování konkrétního objektu, na utvrzení faktu a okolnosti jeho zjištění, včetně dobově existujících znaků.

Souhlasím s následujícími pravidly zajišťování a prověrky věcných důkazů:⁴⁴

1. předpoklad existence ustálených pojmů využívaných v průběhu vyšetřování, kdy dochází k shromažďování věcných důkazů včetně dokumentace okolností jejich odhalování. V protokolu se nutně musí odrazit proces této činnosti a výsledky získané touto činností,

2. možnost stanovení účasti osob v průběhu vyšetřovací činnosti k zajišťování věcných důkazů,

3. v úvahu přicházejí možnosti použití technických prostředků k zajišťování věcných důkazů včetně zajištění místa a okolností jejich odhalení (sestavení plánu, fotografická dokumentace apod.),

4. možnost provedení ohledání za účelem zajištění věcných důkazů před zahájením vyšetřování, kdy hrozí nebezpečí zničení objektů nebo změn některých znaků,

5. možnost volby pořadí v průběhu zajišťování věcných důkazů s ohledem na jejich případné zničení či nebezpečí změn podstatných znaků,

6. nutnost odrazu procesu shromažďování a prověrky věcných důkazů v procesních dokumentech k případnému dodržení zákonného postupu v průběhu těchto činností.

Poznání a zejména dodržení postupů práce s věcnými důkazy je často rozhodujícím momentem v úspěšnosti a zejména úplnosti využití informačního signálu. Taktika i vlastní technika nasazení technického prostředku musí zohledňovat obecná pravidla dokazování těmito důkazy, neboť jenom komplexní přístup k zajišťování a prověrce věcných důkazů dává záruky jejich efektivního využití.

Shromažďování a prověrka věcných důkazů, jak dále zdůrazňuji, se uskutečňuje v průběhu celého procesu dokazování. Cílem se musí stát snaha po jejich novém zjišťování, nesmí dojít z různých důvodů (např. v daném zvětšení mikroskopu nelze posoudit mechanismus vzniku lomu v materiálu vylamovače zámků) k nepodloženým závěrům, že došlo k „jakémusi“ vyčerpání všech možností k dalšímu získání věcných důkazů.

Získávání věcných důkazů náleží mezi závažné trestně procesní úkony,

⁴⁴) Srov. Teoriya dokazatelstv v sovetskom ugolovnom processe, 2. vydání, Hlava XI, Moskva 1973, s. 650—651

jako jsou zejména ohledání (§ 113 tr. ř. /prohlídka/), § 114 a 115 tr. ř. (znalecké zkoumání, § 105 tr. ř.) apod. Nutno doplnit další zdroje získávání věcných důkazů, které patří mezi specifické metody kriminalistické praxe, tj. vyšetřovací experiment, rekognice apod.

Podle mého názoru zajímavá, ale velice závažná otázka spočívá v posouzení možnosti získání věcných důkazů operativně pátrací činností. Názor na tento problém není jednotný, řada kriminalistů⁴⁵ tvrdí, že objekt získaný touto cestou nemůže mít žádný důkazní význam. K tomuto chybnému názoru patrně dospěli nežádoucím spojením dvou základních momentů v průběhu získávání objektů operativně pátrací činností, neboť nedělají rozdíl mezi:

a) faktickým „fyzickým“ zajištěním objektu, který by mohl být věcným důkazem,

b) potenciální možnosti jeho uplatnění pro potřeby orgánů činných v trestním řízení a soudu.

Způsob získávání věcných důkazů operativně pátrací činností, pokud dojde k přísnému oddělení uvedených momentů, tj. odhalování a další uplatnění objektu pro potřeby dokazování, se při doržení dalších procesních ustanovení, zařadí mezi významné zdroje získávání věcných důkazů. Mezi procesní náležitosti budou v těchto případech patřit informace předávané bezprostředně vyšetřovateli o průběhu a zejména o výsledcích prováděných operativně pátracích úkonech k získávání objektů včetně postižení všech okolností, dovolujících jejich využití v procesu dokazování. Musí se dospět k věrohodné znalosti způsobu a místa jejich odhalení i všech skutečností, které by mohly mít význam v průběhu dalšího vyšetřování.

V průběhu ohledání, prohlídky a dalších podobných vyšetřovacích úkonů momenty faktického zajištění a potenciální možnosti využití objektu jako věcného důkazu splývají. Uvedenými postupy lze tak přímo docílit získání objektů, majících ve smyslu zákona možný význam pro dokazování v dané věci. Samozřejmě to, co bylo řečeno, musí obligatorně doplnit opatření dávající účastníkům trestního procesu možnosti úplného a objektivního poznání objektů a zjištěných znaků, zejména zodpovězení závažných otázek v dokazování, např. určení původu objektu. Protokol musí obsahovat informace o způsobu jejich zajištění, místu a okolnostech, za kterých byly zajišťovány.

V průběhu vyšetřovacích úkonů při odhalování věcných důkazů nachází uplatnění kriminalistická doporučení technické a taktické povahy podle prováděného úkonu. Věcný důkaz může být zajištěn při ohledání místa činu, mrtvol, živé osoby apod. Např. Selivanov považuje ohledání,

⁴⁵ Srov. Teorija dokazatelstv v sovetskom ugolovnom processe, 2. vydání, Hlava XI, Moskva 1973, s. 657; Vydra M. M.: Věščestvenyje dokazatelstva v sovetskom ugolovnom processe, Moskva 1955, s. 43 a jiní

prováděné k získání věcných důkazů, za procesní činnost založenou na poznávání předmětů, které zamýšlíme identifikovat, s cílem zjištění všech okolností existujících v době námi prováděného ohledání.⁴⁶

K tomu poznamenávám, že se většinou jedná o složitou a náročnou činnost, kdy přímé poznání objektu nelze uskutečňovat pouhým vizuálním pozorováním. Zdůrazňuji, že různorodost, členitost a určitost materiálních objektů (např. fyzikální nebo chemické vlastnosti) si vyžadají uplatnění zbývajících smyslových orgánů člověka. Lze tak poznávat např. typické zápachy, stav povrchu či jiné fyzikální a chemické vlastnosti předmětu.

K zobecnění některých základních postupů ohledání věcných důkazů přispívá kriminalistika, která aplikací nejnovějších vědeckotechnických poznatků vyvíjí nová taktická a technická opatření k zajištění:

- a) včasnosti ohledání
- b) úplnosti a všestrannosti ohledání
- c) podmínek pro trpělivou a uvolněnou činnost subjektu provádějícího ohledání
- d) optimálních podmínek k ohledání
- e) vhodných technických prostředků k ohledání
- f) přesného názvosloví, označení původu a významu objektů ohledání
- g) možnosti přesného stanovení fyzikálních a geometrických veličin objektů ohledání.

Dosavadní praktické zkušenosti signalizují v řadě případů potřebu přítomnosti specialisty v průběhu prováděného ohledání věcných důkazů. Tento názor sdílím, neboť v případech nutnosti využití technických prostředků bez účasti specialisty, vzniká nebezpečí možnosti získání chybných výsledků ohledání. Specialista na základě svých vědomostí napomáhá při odhalování existujících znaků na objektech a po jejich analýze přispívá k tvorbě názorů na mechanismus vzniku, původu a zejména jejich významu pro stanovení určitých faktů. Jako pomocník vyšetřovatele vytváří podmínky k ujasnění významu objektu, upozorňuje na existenci či neexistenci znaků včetně procesního podchycení průběhu a výsledků činnosti ohledání v protokolu apod.

V procesu ohledání odpovídajících předmětů je často řešena otázka nařízení expertizy. K tomuto rozhodnutí je třeba využít poznatků získaných již v době odhalování, odebrání a zajišťování objektů včetně úvah o nutnosti využití odpovídajících srovnávacích materiálů.

Věcné důkazy mohou být odhaleny např. při ohledání místa trestného činu, místnosti, živých osob a mrtvol, přičemž je nutno podle jednotlivých druhů prováděného ohledání rozlišovat postup poznávání znaků, ukazujících na možnost vztahu předmětu k trestnému činu. To považuji

⁴⁶⁾ Srov. Selivanov N. A.: *Věšestvenyje dokazatelstva*, Moskva 1971, s. 40

za důležité, stejně nelze podcenit ani vlastní taktiku provádění vyšetřovacího úkonu včetně jeho zvláštnosti. Jinými slovy, chybou se pak stává jakákoliv „mechaničnost“ v shromažďování a zajišťování objektů.

Ohledání je nejsložitější činnost, protože kromě pozorování předmětů v okolním prostředí se vyšetřovatel nebo soud nespokojuje s pouhým prohlížením daných objektů, nýbrž je i studují.⁴⁷

V průběhu ohledání věcných důkazů se tedy očekává i posouzení těch okolností, ke kterým má zajištěný objekt bezprostřední vztah.

V průběhu vyšetřovacího experimentu, tj. specifické kriminalistické praktické činnosti⁴⁸ v uměle vytvořených nebo objektivně existujících a systematicky měněných podmínkách, se zkoumají vlastnosti zajištěných materiálních objektů. V praxi se často přistupuje k záměně původního objektu objektem jemu podobným k pokusnému ověřování existujících znaků. Realizovaným postupem je snaha získání opakovaných výsledků, nutných pro dokazování a nebo se následujícím provedením experimentu odhalí nové znaky, tj. možnost vzniku nových věcných důkazů, např. opakováním své činnosti v průběhu vyšetřovacího experimentu obviněný z bytové krádeže vloupáním vytvoří stopy na zámkovém mechanismu, které v důsledku své specifičnosti lze zajistit jako věcný důkaz k dané události. V řadě případů lze výsledků získaných vyšetřovacím experimentem využít k prověření původnosti věcných důkazů, získaných v průběhu jiných vyšetřovacích úkonů.

Rekognice jako samostatná metoda kriminalistické praktické činnosti⁴⁹ umožňuje identifikovat jednotlivé objekty materiálního světa na základě smyslově názorného obrazu (paměťové stopy). Její význam záleží v získání nových a v prověření již existujících důkazů, získaných jinými důkazními prostředky.

Věcné důkazy mohou být dále získány jako výsledek prověrky výpovědi přímo na místě trestného činu. Většinou dochází k odhalování materiálních objektů v těch případech, kdy v daném prostředí se dříve neohledávalo a v průběhu tohoto vyšetřovacího úkonu se velice často podaří odhalit předměty a věci mající důkazní význam.

Mezi výčet procesních způsobů získávání věcných důkazů je nutné zahrnout i výslech, který jako samostatná metoda kriminalistické praktické činnosti a trestně procesní úkon⁵⁰ (§ 91, § 101 apod.) je zaměřen na to, aby výpovědi vyslýchaného byly získány úplné a věrohodné poznatky o vyšetřované události.

⁴⁷) Srov. Těrzijev N. V.: Nekotoryje voprosy sledstvennogo osmotra mesta prestuplenija, Moskva 1955, s. 4

⁴⁸) Srov. Pješčak J. a kol.: Kriminalistika, Praha 1982, s. 183

⁴⁹) Srov. tamtéž, s. 168

⁵⁰) Srov. Pješčak J. a kol.: Kriminalistika, Praha 1982, s. 155

Cestou výslechu poškozeného, svědka, obviněného apod. lze často získat informace mající význam⁵¹

- a) pro odhalování objektů, které se mohou stát věcnými důkazy,
- b) pro řešení otázek vztahu vzdálených objektů k trestnému činu a pro určení jejich skutečného významu v dané věci.

V praxi to znamená, že informace poskytnuté výslechem a vztahující se k charakteristice věcných důkazů se stávají často nutnými východisky pro odhalování a zejména hodnocení takto získaných věcí a předmětů.

Uvedený přehled způsobů získávání věcných důkazů uvádí ve smyslu ustanovení trestního řádu cesty jejich odhalování pro orgány činné v trestním řízení, pro potřeby dokazování věcnými důkazy. Doporučené způsoby shromažďování věcných důkazů sledují cíl získávat úplné a stále faktické informační signály a zejména je chránit před zničením. Usiluje o přesné zjištění místa a okolností zajišťování věcného důkazu, zejména zabezpečení hodnověrnosti a původnosti místa nálezu, a to vše s ohledem na charakter obsažené důkazní informace ve věcném důkazu.

Realizace ustanovení trestního řádu zjednodušeně řečeno sleduje dva základní cíle:

1. zabezpečit maximální úplnost shromažďování a hodnocení existujících věcných důkazů,
2. vytvořit podmínky zabraňující možnosti poškození či zničení zajištěných věcných důkazů, např. tvorbu jejich kopií, které je nutno oddělit od materiálních objektů nemajících důkazní význam v dané věci.

Procesní pravidla shromažďování a zkoumání věcných důkazů počítají zejména s jedinečností řady vyšetřovacích úkonů, během nichž se získávají věcné důkazy. Proto je nezbytná přesná, operativní a zejména komplexní dokumentace faktů a okolností jejich odhalení včetně věrného zachycení všech existujících znaků v momentu získání konkrétního materiálního objektu, které lze využít v dokazování.

Orgán činný v trestním řízení musí všechny informace získané cestou shromažďování a zkoumání materiálních objektů na relativně dlouhý čas uložit a uchovávat. Trestní řád pro tyto účely předepisuje jako obligatorní formu této fixace protokol (ust. § 55 tr. ř.) a ve smyslu ust. § 55 odst. 4 tr. ř. připouští k zachycení průběhu vyšetřovacího úkonu, při němž jsou zajišťovány materiální objekty k dokazování věcnými důkazy, kromě protokolu i jiný vhodný prostředek. Podle mého názoru by jím mohl být např. soubor fotografické dokumentace, videomagnetofonový nebo filmový záznam i různé druhy kriminalistické topografie (plánek, schéma apod.).

⁵¹) Srov. Teorijskoe dokazatel'stvo v sovetskom ugolovnom processe, 2. vydání, Hlava XI, Moskva 1973, s. 656

Обecně řečeno, protokol v těchto případech musí obsahovat výběr získaných informací, který je důležitý zejména z hlediska předmětu dokazování (je relevantní) a který připouští zákon (je přípustný), čímž se vytváří předpoklad pro hromadění informací až do hranice dokázanosti všech skutečností, tvořících předmět dokazování.⁵²

Uvedené je podle mého mínění závažné pro možnosti dalšího správného zhodnocení věcných důkazů, uskutečňující se pomocí pečlivého, kritického porovnání se všemi okolnostmi události trestného činu, se všemi důkazy zajištěnými v průběhu dalších vyšetřovacích úkonů.

Kriminalistické přístupy k nastíněným problémům věcných důkazů vytváří nové možnosti jejich využívání v procesu dokazování — na straně jedné — a ukázaly potřeby věnovat další pozornost rozvoji a zkvalitňování metod zkoumání věcných důkazů na straně druhé. Zde je podle mého názoru ještě velká rezerva možností reálného a všestrannějšího využití tohoto druhu důkazů.

Мирослав Рыбарж

К ПРОБЛЕМАТИКЕ ВЕЩЕСТВЕННЫХ ДОКАЗАТЕЛЬСТВ

Резюме

Во вступлении автором уделяется внимание общим вопросам доказательственной информации. Он исходит из главной задачи уголовного производства, каковой является обнаружение преступления и справедливое наказание преступников. Подчеркивается значение изменений, т. е., отражения преступления в данной среде как объективно существующей реальности по отношению к нашей способности анализировать. Доказательства в данной среде представляют собой некоторые отражения события преступления, имеющие с точки зрения практической криминалистической деятельности форму установимых фактических данных. Несмотря на то, что отражение, как результат взаимосвязи объектов, принимающих участие в акте отражения, является результатом данного процесса, решающим значением для установления относительной истины обладает как раз степень познания возникших изменений.

В следующем разделе статьи автор занимается сущностью вещественных доказательств с точки зрения познания объективной истины в процессе доказывания. Дознание криминалистических следов и других материальных объектов представляет собой сложный процесс, в ходе которого только в результате установления следа возникают условия для простого эмпирического констатирования факта, в качестве итога непосредственного чувственного восприятия. Для потребностей доказывания осуществляется, таким образом, важный этап и все предшествующие действия, направленные на его реализацию, находятся вне процесса доказывания. Информа-

⁵²) Srov. Musil J.: Některé problémy protokolace výpovědi obviněného a svědka v trestním řízení, AUC Univerzita Karlova, Praha 1979, s. 178

ционный сигнал приобретает, таким образом, конкретный чувственный характер, выступая в предметной (вещественной) форме, что в первую очередь относится к процессу исследования вещественных доказательств, независимо от цели и предмета этих исследований. Вопрос о сущности и многообразии отражений, которые могут стать источниками информации об устанавливаемом объекте, в частности, вопрос об индивидуализации объекта по параллельным и встречным отражениям, не всеми криминалистами толкуются единообразно. Так же не всегда унифицировано мнение относительно того, что является вещественным доказательством и какое положение оно занимает по отношению к другим криминалистическим следам. Несмотря на некоторые до сих пор невыясненные моменты в содержании понятия вещественных доказательств, криминалистическая практика издавна употребляет термин вещественное доказательство, т. е., доказательство о предметной форме.

Понятие и значение вещественных доказательств является следующей проблемой в статье решаемой; автор указывает на взгляды криминалистов, которые сущность вещественных доказательств усматривают в по-разному избираемом наборе любых предметов, служащих средством для раскрытия преступлений. Им подчеркивается трудность демонстративного перечисления видов вещественных доказательств, хотя и, как указывается далее, существующие попытки относительно проведения перечисления вещественных доказательств автором не считаются лишней и неубедительной деятельностью. Вещественные доказательства в процессе познания прошлого события преступления играют незаменимую роль и представляют собой специфические средства установления истины по данному событию. Материальные предметы, материальные криминалистические следы и другие материальные объекты имеют важное значение для познания преступления. Перспективность этого вида доказательств для процесса доказывания и впредь будет возрастать при их правильном использовании со строгим соблюдением норм закона по мере того, как будут развиваться научно-технические данные и средства, оказывающие влияние на познавательные способности человека.

Автор придерживается мнения, что в общем плане можно каждый материальный предмет, имеющий отношение к расследуемому событию, до момента установления или исключения его значения для собственного доказывания, относить всегда к набору потенциальных вещественных доказательств. Решающей для рассуждений является информация, которая в нем содержится и требует объяснения, которая становится решающей причиной включения материального предмета в набор вещественных доказательств. В случае доказывания с помощью вещественных доказательств в большинстве случаев информационный сигнал приобретает без возможности непосредственного наблюдения. На этапе бурного развития науки и техники повышается значение косвенного познания фактических данных, чем и повышается действенность вещественных доказательств в процессе доказывания. Криминалистическая теория и практика, таким образом, постоянно прикладывает усилия к развитию методов и приемов в целях получения правдивой и полной информации, которая является обоснованной и приобретает способами нетрудно проверяемыми на практике.

Способам приобретения вещественных доказательств уделяется постоянное значительное внимание. На основе принципа непосредственности нужно приобретать доказательства из таких источников, которые находятся как можно ближе к доказываемому факту; указанный принцип обладает исключительным значением. По мнению автора также в процессе доказывания путем вещественных доказательств соблюдение указанного принципа должно стать принципом выбора не только технических, но и тактических приемов при их дознании. В целях действительности веще-

ственных доказательств нужно реализовать их собирание только посредством законных способов и средств, освобожденных от мешающего влияния информации, которая для доказывания значения не имеет. Обнаружение вещественных доказательств представляет собой начало этапа их собирания, вид формы их закрепления отражает содержание и признаки отдельных вещественных доказательств.

Познание и, в частности, соблюдение порядка работы с вещественными доказательствами, является часто решающим моментом успешности, и, в частности, полноты использования информационного сигнала. В ходе следственных действий при обнаружении вещественных доказательств используются, таким образом, криминалистические рекомендации технического и тактического характера именно по виду проводимого действия. Разнообразие, расчлененность и определенность материальных предметов, как подчеркивается автором, требует часто сложной и трудоемкой работы, которая в большинстве случаев проводится с использованием новейших технико-криминалистических данных и средств, а не только путем чувственного наблюдения.

В заключение автор подчеркивает значение поисков новых форм правильной оценки вещественных доказательств, которую, однако, нельзя проводить без тщательного, критического сопоставления их со всеми обстоятельствами события преступления и со всеми доказательствами, закрепленными в ходе последующих следственных действий.

Miroslav Rybář

TO MATERIAL EVIDENCE PROBLEMS IN CRIMINALISTICS

Summary

By way of introduction the author pays attention to general questions of rise of evidentiary information. He proceeds from the principal task of criminal proceedings which is a due establishment of a crime and just punishment of its perpetrators. He stresses the importance of changes, i.e. the reflection of a crime in a given setting as an objective existing reality with respect to our capacity of its analysis. Evidence in a given setting is formed by some reflections of the event of crime having from the aspect of criminal investigation practice the shape of ascertainable factual data. Although the reflection as a result of interconnection of the objects involved in the act of reflection is the result of a given action, decisive for the establishment of relative truth is just the degree of knowledge of the ensuing changes.

In the next part of the article he deals with the substance of material evidence from the aspect of finding out the objective truth in the process of verification. Investigation of criminal clues and material objects is a complex process, in the course of which by the establishment of a clue alone conditions ensue for a simple empirical statement of fact as the result of immediate sensible perception. For the requirements of proving an important stage is setting in and all prior acts to its implementation lie outside the proving process. Thus the information signal assumes an actual sensible character and appears in an (objective) material form, which is in the first place related to the examination of material evidence, independent of the end and object of such examination. The question of substance and diversity

of reflections which may be a source of information about the investigated object, in particular the question of individualisation of the object according to parallel and counter reflections, is not interpreted uniformly by all criminalists. Nor is there a consolidated opinion on what is material evidence and what is its position with respect to other criminal clues. Despite some not yet clarified moments as to the content of material evidence the criminal practice employs since a long time the term material evidence, i. e. evidence of objective form.

The conception and significance of material evidence is another problem discussed in the article, the author pointing to the opinions of criminalists who see the substance of material evidence in a differently selected set of optional objects serving as a means for crime detection. He stresses the difficulty of listing kinds of material evidence, even though, as the author goes on to state, he does not consider the existing attempts to draw up a list of material evidence a useless and unconvincing activity. Material evidence in the process of getting acquainted with the past event of crime takes an irreplaceable part and is the specific means in establishing the truth about a given event. Material objects, material criminal clues as well as other substantive objects constituting a set of material evidence, have a great importance for the knowledge of a crime. The promising nature of this type of evidence for proving requirements will grow in intensity if correctly applied under strict observations along with the developments of scientific and technical knowledge and means affecting man's discerning faculties.

The author presumes that, in general, any object related to the investigated event can always be embodied in the set of potential evidence until the time its significance for proving as such is ascertained or eliminated. Decisive for consideration is the information therein contained and requiring elucidation, becoming the decisive reason for the inclusion of a material object in the set of material evidence. In the instance of proving by means of material proofs the information signal is mostly obtained without the possibility of immediate observation. At the stage of impetuous scientific and technical developments the importance of indirect recognition of factual data is increasing and the effectiveness of material evidence in the proving process is thereby strengthened. Criminalistics theory and practice are thus constantly endeavouring to develop methods and processes for the acquisition of true and complete information justified and obtained by ways easily verified in practice.

Considerable and steady attention is paid to the ways of obtaining material evidence. On the basis of the principle of immediacy it is necessary to acquire proofs from sources closest situated to the reality being proved and that principle is of extraordinary importance. In the author's opinion its observance must even in the proving process by material evidence by the tenet in the choice of both technical and tactical procedures in their investigation. If material evidence is to be effective, its collection must be carried out alone by legal methods and means, free of any disturbing influence of information without proving significance. Detection of material evidence is the beginning of the stage of its collection and the kind of form whereby it is secured is subservient to the contents and marks of the various material proofs.

Detection and, in particular, the observance of the working procedure with material evidence is frequently the decisive moment for successful and full utilisation of an information signal. In the course of investigating acts in the detection of material evidence criminalistics recommendations of a technical and tactical nature will thus find application according to the kind of performed act. The diversity, di-

vision and definitness of material objects will often require, as stressed by the author, complicated and exacting activities performed mostly with the application of the most recent criminalistics and technical knowledge and means and not with simple sensory observation.

In conclusion the author emphasises the relevance of searching for new forms of proper assessment of material evidence which, however, may not be applied without its careful and critical comparison with all the circumstances of the event of crime and with all the poofs secured in the course of subsequent investigating acts.